

In de etalage
Stedelijk Museum Kampen

Maarten Meuldijk en de winter van 1929

door René van Mierlo

In februari 2017 werd door het Stedelijk Museum Kampen het schilderij *Schaatsers op de IJssel bij Kampen*, van Maarten Meuldijk (Geervliet 1894 - Utrecht 1972) aangekocht van Kunsthandel Simonis & Buunk in Ede. Als ijsgezicht staat dit werk in een lange traditie, die in de 17de eeuw zijn beslag kreeg.

In de 17de eeuw gingen schilders zich steeds meer specialiseren. Het zich toeleggen op bepaalde thema's beperkte zich niet tot de kunstenaars in de Noordelijke Nederlanden, maar zij liepen daarin wel voorop. Kort en bondig zijn daar drie redenen voor te noemen. Met de reformatorische opstand verdwenen beelden, altaarstukken, schilderijen en schilderijen uit de kerken en verdween daarmee tegelijkertijd de katholieke kerk als opdrachtgever. Een tweede belangrijke reden was de val van Antwerpen in 1585, hetgeen leidde tot een emigratie van vele goed opgeleide burgers, waaronder ook veel kunstschilders, naar het noorden. Een derde reden was de groeiende welvaart in de Noordelijke Nederlanden, waarbij dan vooral gedacht moet worden aan de provincies Zeeland en Holland. Terwijl de kerkinterieurs witgekalkt werden, verfraaide de welvarende burger zijn huizen met schilderijen en andere kunstwerken.

Naast de grote groep portretschilders waren er ook kunstenaars die zich op andere specifieke onderwerpen gingen toeleggen: landschappen, genrestukken, veestukken, waterlandschappen en: ijsgezichten. De bekendste 17de-eeuwse meester op het gebied van ijsgezichten is wel Hendrick Avercamp (Amsterdam 1585 - Kampen 1634), bijgenaamd de Stomme van Campen. Zodra de rivieren dichtvroren gaven alle rangen en standen zich over aan het ijsvermaak. Er werd geschaatst, gezwierd, gesleed en gekolfd en uiteraard mochten koek-en-zopie niet ontbreken. Al in 15de-eeuwse gebedenboeken werden wintergezichten afgebeeld. Dit heeft alles te maken met de Kleine IJstijd die rond 1430 zijn intrede deed in West-Europa en die aanhield tot het midden van de 19de eeuw.

Jaren waarin de grote rivieren niet dichtvroren waren eerder uitzondering

Schaatsers op de IJssel bij Kampen. Maarten Meuldijk. Olieverf op doek, 64 x 100,7 centimeter, gesigneerd links onder en gedateerd: '29. Collectie: Stedelijk Museum Kampen.

dan regel. Tal van 17de-eeuwse kunstenaars volgden het voorbeeld van Avercamp en legden zich toe op het schilderen van 'wintertgens'. Ondanks dat de koude winters aanhielden verloor het genre in de 18de eeuw zijn aantrekkingskracht. De smaak van het publiek veranderde. Begin 19de eeuw volgde opnieuw een kentering en haalden Hollandse kunstenaars hun inspiratie weer bij hun voorgangers uit de Gouden Eeuw en herleefde het genre. In de 20ste eeuw begon het schilderen van wintergezichten terrein te verliezen, al worden zij tot op de dag van vandaag nog wel gemaakt.

Ook de winters zelf verliezen steeds meer terrein, hetgeen niet wil zeggen dat er geen strenge winters meer komen of niet zijn geweest in de afgelopen eeuw. Het schilderij *Schaatsers op de IJssel bij Kampen*, is gemaakt naar aanleiding van de strenge winter van 1929, een winter die zo koud was dat ze op de vierde plaats van de tien koudste winters van de 20ste eeuw staat. De winter werd ingeleid door enkele zware stormen in november 1928. Na

een rustige december- en januarimaand deed de winter in februari echt zijn intrede met een Siberische kou-inval. De Russische wintertemperatuur (- 44 graden Celsius begin februari in West-Rusland), verspreidde zich met een stormachtige wind over grote delen van West-Europa. Al op 12 februari werd er een Elfstedentocht gereden bij een temperatuur van - 18 graden Celsius! Winnaar was Karst Leenburg. Vanaf 17 februari zweeg het carillon in Kampen, de klokken zouden door de lage temperaturen kunnen barsten. Ook de grote rivieren bevroren allemaal. Op sommige plekken was het ijs meer dan een halve meter dik. Uiteraard raakte ook de IJssel bevroren. Op 19 februari werd de eerste auto op de bevroren rivier gesignaleerd, automobilist was de heer Van Drecht. Op 22 februari dat jaar reed de eerste auto van Kampen via Urk naar Enkhuizen over de Zuiderzee en terug, bestuurder was de heer Berk. In diezelfde tijd staken automobilisten de Waddenzee over. Een berichtje uit de *Kamper Almanak* van 1930: '23 Februari. Door het drukke verkeer op zee moeten auto's en fietsen telkens langzaam rijden.'

De bevroren IJssel voor Kampen is treffend weergegeven op het schilderij van Maarten Meuldijk. Als gevolg van de storm die voorafging aan deze extreme koude-periode staat het water - of beter gezegd het ijs - tot bijna aan de kade. Op het ijs zien we wat schaatsers, maar niet veel: blijkbaar was het te koud om voor het plezier te schaatsen. Een enkeling zien we op de kade lopen, diep verscholen in een dikke winterjas. De kou weerhield Meuldijk er echter niet van om dit stukje Kampen te schetsen dan wel te fotograferen. Maarten Meuldijk was tekenleraar, maar verliet dat vak in 1927 om zich geheel en al aan de schilderkunst te wijden. Vanaf 1925 tot begin jaren dertig woonde en werkte hij in Zwolle. Meuldijk was ook politiek actief. Zijn sympathie lag bij de SDAP, voor welke partij hij in de jaren twintig gemeenteraadslid werd. In 1927 verliet hij de SDAP. Na enkele reizen naar Italië en Duitsland begin jaren dertig, sloot hij zich in 1933 aan bij de NSB en werd hij actief in die Nationaal-Socialistische Beweging, onder andere als tekenaar van politieke spotprenten. Na de oorlog werd Meuldijk veroordeeld tot acht jaar celstraf, mede vanwege zijn twee jaar durende hoofdredacteurschap van het nationaalsocialistische blad *Volk en Vaderland*.

Het schilderij is niet alleen een aanwinst vanwege het steeds zeldzamer wordende onderwerp: de bevroren rivier de IJssel. Ook topografisch gezien is het een mooie aanvulling, zeker omdat het Stedelijk Museum Kampen maar weinig topografisch werk uit de jaren twintig van de 20ste eeuw bezit. Op de achtergrond zien we een deel van de Bovenkerk met daarvoor de vooroorlogse IJsselbrug. Rechts van de brug de smeedijzeren hijskraan op de kade

(gesloopt in 1969). Op de achtergrond een ietwat te dik uitgevallen Nieuwe Toren. De gevelrij op de voorgrond ziet er anno 2019 nog vrijwel net zo uit als in 1929. Als we van links naar rechts het rijtje gebouwen af gaan, dan zien we voor de hijskraan het - tegenwoordige - ABN AMRO bankgebouw. De dakkapellen van dit uit 1887 daterende pand zijn weliswaar verdwenen, maar verder is het exterieur grotendeels intact gebleven. Daarnaast is de achterzijde van het uit 1903 daterende postkantoor te zien. Vervolgens is een klein stukje van het pand IJsselkade 52 zichtbaar. De panden met de huisnummers 53 en 54 ontbreken op het schilderij, evenals het hoekpand IJsselkade/Marktgang (huisnummer 3). Vanaf het standpunt van Meuldijk vielen deze panden buiten het gezichtsveld.

Meuldijk vervolgt het schilderij met het monumentale fabrieksgebouw uit 1874, waarin onder andere een tabaksfabriek gevestigd was. Sinds 1974 is het een appartementencomplex, waarvan de ingang zich bevindt in de Marktgang nummer 8. Daarnaast zijn de panden met de huisnummers 55, 56, 57, 57A en 57B afgebeeld, allen nog duidelijk herkenbaar op grond van de situatie in 1929. Het laatste volledige huis wat we op dit schilderij zien, is het karakteristieke pand met huisnummer 58. Het huis met de fraaie buitentrapp stond er nog maar pas toen Meuldijk het schilderde. Het werd in 1924 in de stijl van de Amsterdamse School gebouwd door architect G.B. Broekema (1866-1946), die de stad vele architectonische pareltjes heeft nagelaten.

Verder is het gewoon een mooi schilderij om naar te kijken, vooral ook vanwege het winterse tafereel. Oh ja, de winter van 1929 hield tot ver in maart 1930 aan!

Literatuur

- Buisman, J., *Bar en Boos. Zeven eeuwen winterweer in de Lage Landen* (Baarn 1984).
- Haverman, M. en K. Heijman, *In de voetsporen van 'fout'. Vijf kunstenaars in de Tweede Wereldoorlog in Nederland*, www.designhistory.nl/2015.
- 'Kamper Kroniek 1929', *Kamper Almanak* (1930) 197-200.